

บทที่ 2

ประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมที่มีผลต่อความรุนแรง

ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ตั้งอยู่ริมฝั่งทะเลตะวันออก ติดกับทะเลจีนใต้หรืออ่าวไทย ซึ่งมีประวัติความเป็นมาและความสำคัญอย่างยาวนาน ในอดีตแถบบริเวณนี้เรียกว่า รัฐปัตตานี อันปัจจุบันประกอบด้วย จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และบางส่วนของจังหวัดสงขลา ในบางสมัยยังครอบคลุมไปถึงรัฐกลันตันและตรังกานูด้วย

2.1 ประวัติศาสตร์เมืองปัตตานี

เมืองปัตตานีเป็นเมืองใหญ่ที่เคยรุ่งเรืองมาแต่สมัยโบราณ ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้างอย่างแน่ชัด แต่มีตำนานเล่าสืบต่อกันมา เกี่ยวกับบิดาของเจ้าเมืองได้เสียชีวิตด้วยการประทุบหลังช้างเผือกหรือช้างศึกค้ำศีรษะเดินทางไปหาที่ตั้งเมืองใหม่ เมื่อมาถึงชายหาดแห่งหนึ่งก็เห็นกระเจงเผือกวิ่งอยู่ พระบิดาให้ทหารออกติดตาม แต่กระเจงเผือกกลับหายตัวไป เมื่อพระบิดาถามทหารว่ากระเจงเผือกหายไปทางไหน ไพร่พลก็ชี้ไปทางหาดทราย แล้วพูดตอบว่า “ปันตัยอินิ” หรือ “ปาตานี” แปลว่า หาดแห่งนี้หรือหาดทรายนี้ พระบิดาจึงเลือกตั้งเมืองบริเวณสันทราย และตั้งชื่อเมืองว่า “ปาตานี” อันแปลว่าเมืองเหนือสันทราย อีกสำนวนกล่าวเกี่ยวกับกษัตริย์แห่งเมืองโกตามะลิขัยเสด็จมาล่าสัตว์บริเวณป่าจนถึงแถบชายทะเล ได้พบกับกระท่อมของชาวประมงชราชื่อว่า ตานี ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่เรียกกันว่า ปะตานี หรือ เจ๊ะตานี เมื่อกษัตริย์ทรงเห็นว่าบริเวณนี้มีชัยภูมิเหมาะแก่การสร้างเมืองใหม่ จึงได้ย้ายเมืองและผู้คนมาแล้วเรียกชื่อเมืองใหม่นี้ตามนามของชาวประมงชราผู้นี้ ส่วนสำนวนที่มาของคำว่า ปัตตานี คำนี้ยังไม่เป็นที่แน่ชัดว่ามีความหมายและมีที่มาอย่างไร นักวิชาการหลายท่านสันนิษฐานว่า ปัตตานีเลื่อนมาจากคำในภาษาสันสกฤต คือ “ปัตตุน” แปลว่า “กรุง, ธานี, นคร, เมือง” บ้างว่า “ปัตตานี” ในภาษาสันสกฤต แปลว่า หินซึ่งเป็นใหญ่ ส่วนในภาษามลายู “ปะตานี” หมายถึง ชาวนา “ปะฏานี” ในภาษาอาหรับหมายถึง นักปราชญ์ (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 21-23)

บรรพชนของเมืองปัตตานีเป็นคนพื้นเมืองดั้งเดิมอันมีรากเหง้าสืบทอดกันมาแต่โบราณไม่น้อยกว่า 3,000 ปีมาแล้ว โดยเฉพาะแหล่งชุมชนโบราณบริเวณลุ่มแม่น้ำปัตตานีที่มีความสำคัญมาตั้งแต่ครั้งดึกดำบรรพ์ นอกจากนั้นมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์จากบันทึกของนักเดินทางชาวจีนสันนิษฐานว่าดินแดนทางภาคใต้นั้นในสมัยโบราณคือ อาณาจักรตามพรลิงค์ ที่ก่อตั้งขึ้นในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 อันเป็นศูนย์กลางการค้าเนื่องจากเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญระหว่างอ่าวไทยและทะเลอันดามัน ต่อมาราวกลางพุทธศตวรรษที่ 18 เมืองนครศรีธรรมราชได้ขยายอำนาจการปกครองเกือบทั่วแหลมมลายู รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์กับอาณาจักรสุโขทัยทั้งทางด้านการเมืองและด้านพุทธศาสนา โดยเมืองนครศรีธรรมราชในขณะนั้นเป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนาที่เผยแผ่ไปยังเมืองต่างๆ รวมถึงอาณาจักรสุโขทัยด้วย ต่อมาอาณาจักรสุโขทัยภายใต้การปกครองของพ่อขุนรามคำแหงได้แผ่อำนาจการปกครองครอบคลุมไปจนถึงแหลมมลายู (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 23-24)

เมืองปัตตานีเป็นอาณาจักรที่เจริญรุ่งเรือง มีความมั่นคงทางการค้า ทั้งยังเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและการศึกษา มีการเมืองการปกครองที่เข้มแข็ง ระบบทางการทูตที่ดีจึงไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติตะวันตกที่ออกล่าอาณานิคมในช่วงเวลานั้น ทั้งปัตตานียังเป็นแหล่งอารยธรรมของอิสลาม มีผู้สันนิษฐานว่าวัฒนธรรมด้านการศึกษา และภาษานั้นน่าจะมียุคกำเนิดที่ปัตตานี โดยมีการพัฒนาแล้วส่งต่อๆ ไปจนถึงอินโดนีเซีย นอกจากนี้ปัตตานีเคยมีโรงพิมพ์ มีการดัดแปลงเพิ่มตัวอักษรอาหรับเพื่อให้สอดคล้องกับการออกเสียงสำเนียงท้องถิ่น และเรียกตัวอักษรเหล่านั้นว่า อักษรยาวี และกำเนิดโรงเรียนสอนศาสนาที่ชื่อว่า ปอเนาะ อันเป็นหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงศูนย์กลางทางการศึกษา

แม้ปัตตานีจะรุ่งเรืองเพียงใดก็ต้องเผชิญภัยคุกคามจากอำนาจการปกครองของอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า จึงนำไปสู่การตกเป็นประเทศราชของสยาม จึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใด หากช่วงใดที่สยามเสื่อมอำนาจ เมืองปัตตานีจะแสดงอาการกระด้างกระเดื่อง พยายามสร้างความรุ่งเรืองกลับมา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เมืองปัตตานีเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของสยามในฐานะประเทศราช พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเรียกเมืองปัตตานีว่า เมืองตานี และเรียกเจ้าผู้ครองนครปัตตานีว่า พรยาตานี ศรีสุลด่าน บ้างก็เรียกว่า นางพระยาตานี ในฐานะเมืองประเทศราช ปัตตานี ต้องส่งบุหงามาศ หรือ ดอกไม้เงินดอกไม้ทองเป็นเครื่องราชบรรณาการสามปีต่อครั้ง ยามศึกสงครามก็ต้องส่งกำลังไพร่พล อาวุธ เเสบียงอาหารมาช่วย และกลับกัน หากเมื่อใดกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอ เหล่าเมืองประเทศราช

ก็มักทำการแข็งเมืองรวมถึงการก่อกบฏด้วย เช่นในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สยามแพ้ศึกสงคราม กองทัพพระยาตานีที่ยกมาช่วยเห็นว่าฝ่ายสยามกำลังเสียทีเข้าศึก จึงคิดกบฏนำกำลังเข้าไปจนถึงในพระราชวัง แต่ทางกองทัพสยามยังพอมีกำลังจึงปราบเหล่ากบฏให้พ่ายกลับไปได้ จนกระทั่งสมเด็จพระนเรศวรทรงประกาศอิสรภาพ รบชนะ กรุงศรีอยุธยากลับมามีอำนาจอีกครั้ง เหล่าหัวเมืองประเทศราชทางใต้จึงกลับมาอยู่ในอำนาจ (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 33-36)

ต่อมาในปี พ.ศ.2310 เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมืองปัตตานีก็ได้ตั้งตัวเป็นอิสระ เช่นเดียวกับเมืองใหญ่อื่นๆ ในภาคใต้ จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงกอบกู้ชาติได้ เป็นผลสำเร็จ ทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี พระองค์จึงเริ่มรวบรวมราชอาณาจักร โดยการยกทัพไปปราบเหล่าหัวเมืองที่ตั้งตนเป็นอิสระ เมื่อปราบชุมนุมของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้สำเร็จ จึงทรงมอบอำนาจให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ และส่งเครื่องราชบรรณาการตามเดิม ส่วนเมืองปัตตานีสันนิษฐานว่ายังตั้งตนเป็นอิสระตลอดรัชกาล จนมาถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงได้กลับมาสวามิภักดิ์กับไทย ดั่งเดิม (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 87)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้มีรับสั่งให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จยกกองทัพไปปราบพม่าที่มาตีหัวเมืองมลายู แล้วยกกองทัพไปตีเมืองปัตตานีที่ยังแข็งเมืองอยู่ เมื่อตีเมืองได้ก็กวาดครอบครัว และเก็บเครื่องศัตราวุธกลับมาเป็นจำนวนมาก หลังจากนั้นจึงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งเมืองปัตตานี ออกเป็น 7 หัวเมือง คือ

- 1 เมืองปัตตานี
- 2 เมืองยะลา
- 3 เมืองยะหริ่ง หรือยี่หริ่ง
- 4 เมืองระแงะ
- 5 เมืองรามันห์
- 6 เมืองสาขบุรี
- 7 เมืองหนองจิก

เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการก่อกบฏขึ้นอีก และตั้งให้แต่ละเมืองมีพระยาเมืองปกครอง โดยคำนึงจากเมืองใดมีคนพุทธมาก ก็ให้คนพุทธเป็นพระยาเมือง เมืองใดมีมุสลิมมาก ก็ให้คนมุสลิมเป็นพระยาเมือง และให้เมืองปัตตานีอยู่ในความดูแลของเมืองสงขลาต่อไป (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 87-89)

ครั้งในสมัยรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงพยายาม
อะลุ่มอล่วย ทั้งยังยกย่องให้เกียรติเจ้าเมืองและเชื้อสายเจ้าเมืองต่างๆ เนื่องจากป้องกันไม่ให้เกิด
ความวุ่นวายตามหัวเมือง ด้วยการจัดให้มีการปกครองตนเอง รวมถึงพระราชทานราชทินนาม และ
เครื่องราชอิสริยยศให้เจ้าเมืองแต่ละเมืองด้วย (พิเศษ ปรากฏ, 2547: 91)

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปรับเปลี่ยนจากปกครองมา
เป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล โดยกระทรวงมหาดไทยได้ตราข้อบังคับเรียกว่า กฎข้อบังคับสำหรับ
ปกครองบริเวณ 7 หัวเมือง ร.ศ.120 โดยให้หัวเมืองทั้งหมดมารวมกันเป็นเขตการปกครองอีก
ชั้นหนึ่ง เรียกว่า บริเวณ มีข้าหลวงใหญ่ประจำบริเวณเป็นหัวหน้าส่วนราชการ ในเวลาต่อมาได้ยก
หัวเมืองทั้ง 7 ขึ้นเป็นมณฑลปัตตานี รวมถึงยุบเมืองเล็กเสีย 3 เมือง คงเหลือเพียง 4 เมือง คือ

1. เมืองปัตตานี ประกอบด้วยเมืองปัตตานีเดิม เมืองหนองจิก และเมืองยะหริ่ง
2. เมืองยะลา ประกอบด้วยเมืองยะลาเดิม และเมืองรามันห์
3. เมืองสายบุรี
4. เมืองระแงะ

เมื่อได้ย้ายที่ว่าการเมืองระแงะไปอยู่ที่อำเภอบางนรา เมืองระแงะจึงได้ชื่อว่า เมืองบางนรา
ต่อมาก็มีการเปลี่ยนชื่อเมืองนราอีกครั้ง เป็นจังหวัดนราธิวาส ส่วนอำเภอสายบุรี ยุบเป็นอำเภอตะลุ
บัน โดยให้ขึ้นกับจังหวัดปัตตานี นอกจากจะปรับปรุงบริเวณ 7 หัวเมือง เป็นมณฑลปัตตานีแล้ว
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงโปรดเกล้าฯวางหลักปฏิบัติราชการไว้ด้วย โดยมี
หลักสำคัญในการปฏิบัติราชการคือ กฎระเบียบใดก็ตามที่เป็นการกดขี่ และเบียดเบียนชาวมุสลิม
ให้ยกเลิกและแก้ไขเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ข้าราชการ
ที่ประจำอยู่ที่นั่นๆ จะต้องศึกษาหาความรู้ในเรื่องศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและ
วัฒนธรรมต่างๆ ด้วย (พิเศษ ปรากฏ, 2547: 205) ต่อมามีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วย
ระเบียบราชการบริหารออกเป็น ราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และราชการ
บริหารส่วนท้องถิ่น ทำให้การปกครองแบบมณฑลถูกยกเลิก และเปลี่ยนมาเป็นจังหวัดแทน ซึ่งแบ่ง
ออกเป็น 3 จังหวัดได้แก่ จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส ขึ้นตรงต่อส่วนกลางมา
จนถึงปัจจุบัน (ครุณี บุญภิบาล, 2530: 86)

การบริหารปกครองพื้นที่บริเวณจังหวัดชายแดนดำเนินเรื่อยมา แต่ก็มีได้เป็นไปด้วยความ
สงบเรียบร้อยเสียทีเดียวเนื่องจากข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ไม่ได้เอาใจใส่ต่อผลประโยชน์ของ
ชาวบ้านอย่างเต็มที่ หวังเพียงยศถาบรรดาศักดิ์ ทั้งยังไม่เคยพยายามเรียนรู้วัฒนธรรมประเพณี ภาษา

หรือศาสนาอีกด้วย รวมถึงรัฐเองก็ไม่มีการพัฒนาในเรื่องการบริการด้านสาธารณสุข การศึกษา เพื่อความเป็นอยู่อันดีแก่ประชาชนอย่างที่ควร

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้ดำเนินนโยบายการปกครองบริเวณจังหวัดชายแดนสืบต่อจากสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีการให้เสรีภาพในการนับถือศาสนา และมีการทำนุบำรุงศาสนา รวมถึงการแก้ไขระเบียบวิธีการที่ทำให้พลเมืองรู้สึกว่าเป็นการกดขี่ประชาชน กฎระเบียบที่มีขึ้นใหม่ก็ต้องไม่ขัดต่อหลักศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 91-92) การปกครองในสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงเพิ่มความระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดความกระทบกระเทือนต่อความรู้สึก ต่อวิธีการดำเนินชีวิตตามหลักการทางศาสนาและวัฒนธรรมของชาวมุสลิม แต่ทรงพยายามวางระเบียบข้อบังคับต่างๆ ให้กลมกลืนกับชุมชน เพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกระหว่างประชาชนและผู้ปกครอง

ครั้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐบาลได้กำหนดนโยบายการปกครองที่ให้ประชาชนมีสิทธิเสมอกันทางกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพ และอิสรภาพ รวมไปถึงเรื่องการศึกษาอย่างเต็มที่ด้วย แต่นโยบายทางการศึกษานี้ถูกมองว่าเป็นนโยบายผสมกลมกลืน ทำลายเอกลักษณ์ ทำให้ชาวมุสลิมต้องสูญเสียภาษาและวัฒนธรรมของตนเร็วขึ้น แม้รัฐบาลได้กำหนดให้มีการสมัครรับเลือกตั้งตั้งแต่ปรากฏว่าพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชาชนไม่ได้ให้ความสนใจต่อการออกมาเลือกตั้ง ซึ่งปัจจัยหนึ่งก็เป็นเพราะความรู้สึกแปลกแยกจากสังคมไทยส่วนใหญ่ รวมถึงปัญหาเรื่องภาษาและการศึกษาด้วย (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 97-98) อีกสาเหตุแห่งความไม่พอใจที่ชาวมลายูมีต่อรัฐ ก็เนื่องมาจากที่รัฐบาลไทยดำเนินการสร้างชาติด้วยวัฒนธรรม โดยเน้นเรื่องสำนึกความเป็นไทย ไม่ว่าจะชาติพันธุ์ใดก็ต้องปฏิบัติแบบเดียวกัน โดยออกเป็นข้อกำหนดในรัฐนิยม จำนวน 12 ฉบับ แต่ที่มีผลกระทบต่อชาวมุสลิมมี 3 ฉบับ คือ

รัฐนิยมฉบับที่ 3 ว่าด้วยเรื่องการเรียกชื่อชาวไทยทั้งหมดโดยไม่แบ่งแยกตามเชื้อชาติ เพื่อสร้างเสริมความมั่นคงของประเทศ ดังนั้นจึงมีการประกาศอย่างเป็นทางการว่าชาวไทยมุสลิมเป็นคนไทยเช่นเดียวกับคนไทยทั่วไปบนผืนแผ่นดินไทย

รัฐนิยมฉบับที่ 9 มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องภาษา หนังสือ และหน้าที่พลเมืองดี อันกำหนดว่าพลเมืองที่ดีต้องศึกษาภาษาไทยอันเป็นภาษาของชาติ อย่างน้อยจะต้องอ่านออกเขียนได้ เพื่อไม่ให้เกิดความแตกแยกแม้จะอาศัยต่างถิ่นกัน

รัฐนิยมฉบับที่ 10 เกี่ยวกับการแต่งกายของประชาชน อันรัฐได้กำหนดให้คนไทยต้องแต่งกายอย่างสุภาพชน อาทิ ผู้ชายต้องสวมหมวก ใส่เสื้อชั้นนอกคอกปิดหรือเปิด สวมกางเกงขายาวอย่าง

สากล สวมรองเท้าหุ้มข้อ และถุงเท้า ผู้หญิงต้องสวมหมวก ใส่เสื้อนอกคลุมไหล่ สวมผ้าถุง ใส่รองเท้าหุ้มส้น เป็นต้น

นอกจากรัฐนิยมเหล่านี้ยังมีการบังคับให้ใช้กฎหมายไทยในการตัดสินความสำหรับชาวมุสลิม นโยบายต่างๆ เหล่านี้กระทบต่อบัญญัติทางศาสนาเป็นอย่างมาก ยิ่งก่อให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากรัฐไทยมากขึ้น ผู้คนเกิดความรู้สึกผิดหวังมากขึ้น ยิ่งทำให้หมดความสนใจต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองไปด้วย

จึงกล่าวได้ว่านโยบายสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีลักษณะแข็งกร้าว ไม่มีการคำนึงถึงศาสนา สังคม วัฒนธรรม จึงส่งผลในแง่ลบต่อรัฐบาลไทย เกิดความรู้สึกโกรธแค้นและไม่ไว้วางใจรัฐไทยฝังใจตลอดมา เมื่อมีโครงการหรือนโยบายใดจากรัฐก็เกิดความคลางแคลงใจว่าจะเป็นการทำลายวัฒนธรรมและวิถีชีวิตตามหลักศาสนาของพวกเขาคน เป็นสาเหตุไปสู่การขยายตัวของปัญหาเป็นเวลาหลายสิบปีต่อมา (เฉลิมเกียรติ ขุนทองเพชร, 2547: 25)

ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นจึงทำให้ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนมากยังไม่ยอมรับสภาพความเป็นจริงตามกฎหมายว่า พวกเขาเป็นคนไทย คิดแต่ว่าตนเป็นคนมลายู โดยเอาความแตกต่างด้านภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีมาเป็นมาตรการในการแบ่งแยกเป็นสำคัญ ทั้งที่จริงแล้วสิ่งเหล่านี้มิได้เป็นอุปสรรคต่อความเป็นพลเมืองของประเทศ ทางรัฐศาสตร์ถือว่าเชื้อชาติและภูมิลำเนาเป็นเครื่องกำหนดสัญชาติ การที่ชาวมุสลิมมีภูมิลำเนาอยู่ในประเทศไทยสืบต่อกันมาเป็นเวลากว่า 700 ปี ก็ย่อมเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์ เป็นเจ้าของประเทศมีหน้าที่อย่างพลเมืองเช่นเดียวกับประชาชนในส่วนต่างๆ ของประเทศ แม้ในความเป็นจริงนั้นประชาชนส่วนใหญ่จะยังไม่เข้าใจฐานะความเป็นพลเมือง แต่เข้าใจไปในทางตรงกันข้ามว่าการที่พวกเขาคนมลายู นับถือศาสนาอิสลามก็ต้องเป็นคนมลายู คนที่พูดภาษาไทยนับถือศาสนาพุทธเท่านั้นที่เป็นคนไทย ความรู้สึกเช่นนี้ยังคงมีอยู่ไม่เฉพาะแต่ที่ภาคใต้ หากแต่ยังมีอยู่ในหมู่บ้านและชุมชนชาวมุสลิมในภาคกลางบางแห่งอีกด้วย สิ่งเหล่านี้อาจกลายเป็นจุดอ่อนที่ทำให้กลายเป็นความแตกแยกระหว่างคนในชาติเดียวกัน (เกษม รังสิโยกฤษณ์, 2519: 43)

ปัญหาการก่อความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นปัญหาที่มีที่มา มีสาเหตุ มีความต่อเนื่องที่สลับซับซ้อน และมีความเกี่ยวพันเชื่อมโยงกันหลายมิติ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ จิตวิทยาสังคม (ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, 2552: 33) ทั้งนี้เพราะปัญหาดังกล่าวได้หยั่งรากลึกมาเป็นเวลานาน และกลายมาเป็นปัจจัยของความรุนแรงในปัจจุบัน ทั้งยังได้รับแรง

กระตุ้นภายนอกจากกระบวนการแบ่งแยกดินแดนในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและอยู่ในกระบวนการของการเจรจาสันติภาพ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2550: ก)

ปัญหาความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2547 มีลักษณะสำคัญคือเป็นการใช้กำลังความรุนแรงตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐ โดยกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบที่มีแนวร่วมผู้ก่อการเป็นเยาวชนในพื้นที่ที่ถูกปลูกฝังและบิดเบือนความเชื่อทางศาสนาให้เลิกใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา เหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นเห็นได้ชัดว่าเป็นไปเพื่อการตอบโต้เจ้าหน้าที่รัฐและแสดงออกถึงความไม่พอใจต่อการที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้กำลังในการเข้าปราบปรามด้วยความรุนแรงและไม่เป็นธรรม สิ่งเหล่านี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการไร้ประสิทธิภาพของรัฐในการดูแลทุกข์สุขและความมั่นคงปลอดภัยของประชาชน ทั้งในด้านการควบคุมสถานการณ์ให้อยู่ในภาวะปกติสุข การเป็นที่ยอมรับของประชาชนในพื้นที่ ความล้มเหลวของโครงการพัฒนาท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม รวมไปถึงความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรม ตั้งแต่การจับผู้ต้องสงสัย การจับกุมผู้กระทำความผิด กระบวนการศาลที่มีอุปสรรคในด้านต่างๆ เช่น การสื่อสารระหว่างภาษาไทยกลางกับภาษามลายูท้องถิ่น ความล่าช้าและซับซ้อนของกระบวนการยุติธรรม สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึกในด้านลบต่อรัฐมากยิ่งขึ้น (โชคชัย วงษ์ธานี และอธิษฐาน คงทรัพย์, 2552. 19-20)

ปัจจุบัน ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นเป็นเพราะผู้คนในพื้นที่ไม่ไว้วางใจต่อรัฐบาล รวมถึงข้าราชการในท้องถิ่นเท่าใดนัก เนื่องจากคนเหล่านั้นก็ได้สร้างความไว้วางใจแก่คนในพื้นที่เลย สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ปัญหาของรัฐเป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง เพราะยิ่งเพิ่มอำนาจรัฐลงในพื้นที่มากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเพิ่มขึ้นเท่านั้น

ในบทความ ชุมโจรในจินตนาการ ว่าด้วยภูมิรัฐของทหารไทย เกี่ยวกับผู้ก่อความไม่สงบในภาคใต้ ของ สุกัลยชัย กาญจนขุนดี (2552:58) ได้พูดถึงปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ไว้ว่า

คำถามว่า ใครเป็นคนสร้างความรุนแรงในภาคใต้ หรือใครอยู่เบื้องหลังความรุนแรงทั้งหมด เป็นคำถามสำคัญที่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหาคำตอบให้ได้ เพราะมันจะเป็นกุญแจไปสู่ทางแก้ไขปัญหา ประสบการณ์ความสำเร็จในการแก้ไขความรุนแรงและความขัดแย้งหลายทีในโลกล้วนแล้วแต่การตอบคำถามแรก

ว่า “ใครทำ” ได้ทั้งสิ้น หากไม่แล้ว การแก้ไขปัญหาก็จะเป็นไปโดยไร้ทิศทางและ
เป้าหมาย ในหลายกรณีมันนำไปสู่ความล้มเหลว

ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเกิดจากบริบทหลายๆ ด้าน อันได้แก่

2.2 บริบทด้านสังคม

เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางด้านภูมิศาสตร์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้มีอาณาเขตติดต่อกับ
ประเทศสหพันธรัฐมาเลเซีย ทางรัฐกลันตัน เปร๊ะ และปูลิส ซึ่งมีความเจริญกว่าทางฝ่ายไทยเกือบ
ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการติดต่อสื่อสาร การคมนาคม การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้
ประเทศไทยเสียเปรียบเมื่อเปรียบเทียบกับแล้ว

ปัญหาทางด้านสังคมส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับความแตกต่างในเรื่องภาษา การศึกษา
ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชน ทั้งนี้เพราะสภาพภูมิศาสตร์ของจังหวัด
ชายแดนภาคใต้มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศมาเลเซีย ประชาชน 80% นับถือศาสนาอิสลาม รวมทั้ง
ประเพณีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันจนทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ความแตกต่างกันในเรื่อง
ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาการปกครองระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับประชาชน รวมทั้งเป็นช่องทางให้
ฝ่ายตรงข้ามสามารถแทรกแซงหรือก่อวินาศกรรมให้เกิดความไม่สงบได้โดยง่ายอีกด้วย (กรมเศรษฐกิจ
การพาณิชย์, 2523: 63)

พื้นที่อันมีลักษณะเป็นพหุสังคม คือมีความแตกต่างกันในด้านการดำเนินชีวิต ทำให้เกิด
ปัญหาสังคมในด้านต่างๆ ดังนี้

2.2.1 ด้านภาษา

ภาษาเป็นสื่อแทนการให้ความหมาย ที่สะท้อนระบบและวิถีคิด วิถีการมองโลก ภูมิปัญญา
วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ภาษาจึงเป็นการบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มคน จังหวัด
ชายแดนภาคใต้ก็เป็นพื้นที่หนึ่ง ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่สื่อสารกันด้วยภาษามลายูท้องถิ่น เนื่องจากในอดีต
บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของรัฐปัตตานีก่อนที่จะตกอยู่ใต้การปกครองของสยาม ที่ผ่านมามีความขัดแย้ง
หลายครั้งที่เกิดขึ้นสาเหตุส่วนหนึ่งนั้นมาจากความไม่เข้าใจในความต่างด้านภาษาและวัฒนธรรม
ระหว่างผู้คนที่ท้องถิ่นกับคนนอกที่เข้ามาปกครอง ทั้งยังรวมไปถึงนโยบายต่างๆ ที่มาจากการ
ปกครองส่วนกลาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกกฎหมายการศึกษาภาคบังคับ ที่ห้ามใช้ภาษามลายูใน
การเรียนการสอน ทำให้เยาวชนชาวมลายูมุสลิมส่วนหนึ่งปรับตัวไม่ทัน ผลการเรียนไม่ได้

มาตรฐาน ทำให้เพิ่มความรู้สึกขัดแย้งและปฏิเสธการมาเรียน นอกจากนั้นนโยบายทางการศึกษาที่ไม่เหมาะสมกับวัฒนธรรมในท้องถิ่นยังก่อให้เกิดความหวาดระแวงว่าสิ่งนี้จะป็นตัวทำลายเอกลักษณ์เหล่านั้นไป (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2551: 157-158)

ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2516 ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยกเว้นจังหวัดสตูลและสงขลา ส่วนใหญ่ยังคงพูดภาษาไทยไม่ได้ บางคนทีพูดภาษาไทยได้ก็มักไม่นิยมพูด ต่างพากันใช้ภาษามลายูในชีวิตประจำวัน ภาษามลายูหรือภาษามลายูท้องถิ่นนี้เป็นสมบัติของสังคมมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มาตั้งแต่สมัยโบราณ (ปิยนาก บุนนาค, 2546: 45) ดังนั้นจึงฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิต ในความรู้สึกนึกคิดของประชาชนอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะคิดชาวบ้าน วรรณคดี สัญลักษณ์ต่างๆ ปรัชญาชีวิตหรือการเรียกชื่อต่างๆ ล้วนแต่สัมพันธ์กับภาษามลายูทั้งสิ้น จึงแทบเป็นไปไม่ได้ถ้าจะให้ประชาชนลืมหรือสลัดทิ้งภาษานี้ไป เพราะไม่เช่นนั้นก็เท่ากับว่าพวกเขาทิ้งสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เมื่อชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รู้สึกเป็นส่วนเดียวกันกับภาษามลายูเช่นนี้จึงไม่ยากนักที่ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะเรียกตัวเองว่าเป็นชาวมลายู นอกจากเรื่องภาษาพวกเขายังค้อยเรื่องการศึกษาเป็นส่วนมาก จึงไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่จะเข้าใจว่าอะไรคือสัญชาติ สิ่งที่มีเหตุผลและเข้าใจได้ง่ายที่สุดที่จะบอกว่าตนเองเป็นใครก็คือภาษาที่ตนใช้ในชีวิตประจำวัน(อารง สุทธาศาสน์, 2519: 20-21)

2.2.2 ด้านการศึกษา

ทุกสังคมมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาก่อนการสืบทอดวัฒนธรรม ทักษะวิชาในการประกอบอาชีพเพื่อหาเลี้ยงตนเองต่อไปในวันข้างหน้า การศึกษาของผู้คนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็มีเป้าหมายไม่ต่างกัน เพียงแต่ในกรณีของการสืบทอดทางวัฒนธรรมนั้นเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นอันหมายถึงวัฒนธรรมมลายูมุสลิม ทั้งในด้านศาสนาและภาษาที่มีความจำเป็นและใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะที่วัฒนธรรมที่รัฐต้องการให้สืบทอดนั้นคือวัฒนธรรมของชาติตามแบบอย่างไทยภาคกลางซึ่งมากับการศึกษาภาคบังคับแก่เด็กทั่วประเทศ มุมมองความคิดของผู้คนในท้องถิ่นกับรัฐจึงเกิดความต่างกัน เพราะจากสายตาของชาวมลายูมุสลิม โอกาสในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนจะถูกจำกัดลงตราบใดที่รัฐไทยยังมีนโยบายการศึกษาภาคบังคับที่นับวันจะเพิ่มจำนวนปีขึ้น ทั้งนี้ในอดีตรัฐก็ไม่ได้สนใจความรู้สึกของชาวมลายูมุสลิมในเรื่องนี้เท่าที่ควร จนทำให้เกิดการต่อต้านระบบการศึกษาที่รัฐพยายามบังคับใช้กับเด็กมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แม้ปัจจุบันผู้คนในพื้นที่เริ่มเห็นถึงความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่จะต้องมีความรู้ภาษาไทยเพื่อประกอบอาชีพ แต่นักเรียนที่จบหลักสูตรสายสามัญทั้งของโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม (รอส.) มีความรู้วิชาภาษาไทยและวิชาทั่วไปที่ค่อนข้างต่ำ ทำให้นักเรียนเหล่านี้ไม่สามารถเรียนในระดับอุดมศึกษา

หรือไปทำงานประกอบอาชีพแข่งขันกับคนไทยพุทธในพื้นที่อื่นๆ ได้อย่างเต็มที่ ชาวมลายูมุสลิมจะให้ความสำคัญต่อการศึกษาในด้านศาสนาแก่เด็กและเยาวชนอย่างมาก โดยจะให้ลูกหลานเข้าเรียนเฉพาะที่ปอเนาะ ซึ่งจะสอนให้เด็กเรียนรู้การดำรงชีวิตตามหลักการของอิสลาม รวมถึงการสอนภาษามลายูท้องถิ่นด้วย แต่มักไม่สนใจจะให้เรียนหลักสูตรสามัญของรัฐแต่อย่างใด ทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดปัญหาขัดแย้งกับรัฐ ขณะเดียวกันรัฐก็มีอคติต่อสถาบันปอเนาะ ซึ่งถูกมองว่าเป็นแหล่งเพาะกระแสดต่อต้านรัฐด้วย (อัมมาร สยามวาลา, 2550: 4-6)

ด้วยเหตุที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้ภาษาไทย เพราะนิยมใช้ภาษาท้องถิ่นอย่างภาษามลายู ทั้งผู้ปกครองนิยมส่งบุตรหลานเข้าศึกษาใน โรงเรียนสอนศาสนาอย่างปอเนาะมากกว่า และไม่ส่งเสริมให้เรียนต่อในระดับสูงทั้งสายวิชาชีพและสายสามัญเนื่องจากผู้ปกครองมีฐานะยากจน ทั้งการศึกษายังประสบปัญหาขาดแคลนครูเรียน อุปกรณ์การศึกษา รวมไปถึงครูผู้สอน ทั้งต้องเจอกับปัญหาถูกคุกคาม ขาดการรับรองด้านสวัสดิภาพ แม้จะมีการศึกษานอกสถานที่โดยโรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ แต่ก็มีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการของประชาชน (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์, 2523: 74-75)

จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงประสบปัญหาในด้านการศึกษามากกว่าในส่วนอื่นๆ ของประเทศ เพราะนอกจากจะประสบกับปัญหาเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ นั่นคือการขาดแคลนครูเรียนและครูผู้สอนแล้ว ยังประสบกับปัญหาในด้านประชาชนชาวไทยมุสลิมอีกด้วย กล่าวคือผู้ปกครองไม่นิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนภาษาไทย เพราะมองไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องรู้ภาษาไทย แต่ชอบให้เรียนในด้านศาสนา โดยเข้าเรียนในโรงเรียนปอเนาะ เพราะสังคมยอมรับและยกย่องผู้สำเร็จการเล่าเรียนทางศาสนามาก และแม้เด็กจะเข้าเรียนชั้นประถมแต่เพราะผู้ปกครองยากจนต้องอพยพจากถิ่นที่อยู่ไปประกอบอาชีพชั่วคราวในต่างท้องถิ่นอยู่เสมอ ทั้งเด็กเองมักจะพูดภาษาไทยเฉพาะในห้องเรียน เมื่อกลับไปบ้านก็พูดภาษาท้องถิ่น สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนไปแล้วก็แทบจะไม่ได้พูดภาษาไทย จึงไม่กล้าพูด ในที่สุดก็ลืมหนังสือไทย ประเพณีของท้องถิ่นก็สนับสนุนให้เด็กแต่งงานเร็วเกินไป จำนวนครุมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีความจำเป็นต้องเปิดสอนเด็กเล็กเพื่อให้เด็กได้พูดภาษาไทยก่อน 1 ปี จึงจำเป็นต้องใช้ครูเพิ่มกว่าปกติ นอกจากนี้ยังเกรงไปว่าหากเรียนรู้ภาษาไทยแล้วจะทำให้เด็กหันเหไปจากภาษาและวัฒนธรรมเดิมของตน (ขจัตภย์ บรูษพัฒน์, 2526: 167) บางคนยังเข้าใจไปว่าถ้าใช้ภาษาไทยแล้วจะถูกกลืนศาสนาและเป็นบาป เนื่องจากเข้าใจผิดว่าภาษาไทยเป็นภาษาของพุทธศาสนาเช่นเดียวกับภาษามลายูเป็นภาษาของคนที่นับถือศาสนาอิสลามเท่านั้น (ขจัตภย์ บรูษพัฒน์, 2519: 107)

ในอดีตเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วสำนักงานการศึกษาเอกชนได้รายงานสภาพการศึกษาของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า โดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่าภาคอื่นๆ ของประเทศ มีผู้รู้หนังสือไม่เกินร้อยละ 30 จำนวนเด็กที่เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาามีเพียงร้อยละ 12.5-13.5 ของประชากรทั้งหมดเท่านั้น การที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนขาดความสนใจในการศึกษาที่รัฐจัดสืบเนื่องจากมีความนิยมส่งบุตรหลานของตนเข้าเรียนในปอเนาะซึ่งเป็นสถาบันให้การศึกษาและอบรมเกี่ยวกับศาสนาอิสลามและวิชาอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ โดยมีโต๊ะครูเป็นครูใหญ่ผู้ให้การอบรมสั่งสอน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลหลายประการ ที่สำคัญคือเป็นไปตามบทบัญญัติของศาสนาอิสลามที่ว่ามุสลิมทุกคนจะต้องทำการศึกษาในเรื่องศาสนาจนสามารถที่จะปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง การศึกษาวิชาอิสลามจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมุสลิมทุกคน ปรากฏว่าสังคมชาวมลายูมุสลิมนิยมยกย่องผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากปอเนาะมาก อันจะส่งผลถึงผู้ปกครอง ยิ่งกว่านั้นถ้านักเรียนคนใดได้ไปศึกษาวิชาศาสนาในต่างประเทศ ก็ยังจะได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมากในหมู่ประชาชนทั่วไป (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 51-52)

ดังนั้นแม้ว่าเด็กจำเป็นต้องมาเรียนใน โรงเรียนประถมศึกษาภาคบังคับ แต่เมื่อกลับไปถึงบ้านต้องใช้เวลาดอนหัวค่ำหัดอ่านคัมภีร์อัล-กุรอานหรือหัดอ่านหนังสือภาษามลายูเพื่อเตรียมตัวสำหรับศึกษาทางศาสนาต่อไป จึงไม่มีโอกาสทบทวนภาษาไทย ทำการบ้าน หรือท่องจำบทเรียน นอกจากนั้นยังมีสาเหตุจากการที่ฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนไม่ดี เด็กต้องช่วยผู้ปกครองทำมาหากินและมักต้องอพยพจากถิ่นที่อยู่ไปประกอบอาชีพชั่วคราวในต่างท้องที่อยู่เสมอ ส่วนนักเรียนหญิงนั้นมีจำนวนไม่น้อยที่ต้องลาออกจากโรงเรียนก่อนจบประถมศึกษาเพื่อแต่งงานก่อนวัยอันสมควร นักเรียนส่วนใหญ่เลิกเรียนเมื่อจบประถมสี่ และถ้าศึกษาไม่ดีพอและไม่ได้ฝึกฝนภาษาไทยก็จะลืมภาษาไทยในไม่ช้า และก็จะไปผนวกรับพวกที่ไม่รู้หนังสือต่อไป นอกจากนี้ยังมีผู้กล่าวว่า ปัญหาการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนหนึ่งมากจากการที่ประชาชนขาดความสำนึกในความเป็นไทย (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 52-53)

ปัญหาจากการขาดการศึกษาจึงเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้การโฆษณาของปลุกปั้นชาวมุสลิมผ่านผู้นำทางศาสนา โดยยกเอาเหตุด้านความต่างในเรื่องเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา มาอ้างว่าพวกเขาไม่ใช่คนไทย ดินแดนที่พวกเขาอยู่อาศัยเป็นของคนมลายู พวกเขาจึงควรได้ปกครองตนเอง เพื่อให้ผู้กรรัฐของไทยเอาเปรียบ กดขี่ข่มเหง เพื่อทำลายชนชาติมลายู (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 75)

2.2.3 ด้านศาสนา

ความแตกต่างด้านการนับถือศาสนาของคนในประเทศไทยซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธ และการขาดการทำความเข้าใจในศาสนาอื่นส่งผลให้เกิดความไม่เข้าใจกันของคนในชาติได้ เช่นเดียวกับการเริ่มต้นปะทุของปัญหานี้ในอดีต ตั้งแต่การที่สยามส่งคนจากส่วนกลางมาปกครองผู้คนทางหัวเมืองใต้ซึ่งคนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอื่น มีวิถีชีวิต ความเชื่อที่แตกต่างออกไป จนเกิดปัญหาความไม่เข้าใจกันขึ้น แม้เวลาจะผ่านล่วงเลยมา ปัญหานี้ก็ยังคงอยู่ เมื่อฝ่ายปกครองไม่ทำความเข้าใจ ผู้ถูกปกครองเองก็ขาดการยอมรับ ทั้งปฏิเสธที่จะกระทำตาม เป็นช่องให้ผู้ที่ไม่หวังดีใช้ประโยชน์ โดยการนำเอาเรื่องศาสนามาเป็นแรงจูงใจในการต่อสู้ ทั้งยังใช้ประโยชน์จากสถาบันการศึกษาด้านศาสนาอย่างตาดิกา สถาบันการศึกษาด้านศาสนา ปอเนาะ หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนา ด้วยการแฝงตัวเป็นครู บ่มเพาะความคิดต่อต้านคนนอกศาสนา ด้วยการใช้ความรุนแรงต่างๆ เป็นต้น (สุรชาติ บำรุงสุข, 2550: 20)

ศาสนาอิสลามมีลักษณะหลายอย่างที่แตกต่างกันจากศาสนาอื่น โดยประการสำคัญคือเรื่องของการมีบทบาทสำคัญในการกำหนดความเชื่อและการปฏิบัติในเกือบทุกแง่มุมของชีวิต แทบจะเรียกได้ว่าไม่มีพฤติกรรมใดหรือแนวความคิดใดของมนุษย์ที่จะพ้นจากกรอบหรือขอบข่ายแห่งศาสนาอิสลามไปได้ อันทำให้ชาวมุสลิมรู้สึกได้ว่าศาสนานั้นมีเนื้อหาที่ครอบคลุมแนวทางการใช้ชีวิตประจำวันอย่างเพียงพอแล้ว และแทบแยกหลักการปฏิบัติตนตามคำสอนในศาสนากับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไม่ออก เพราะส่วนหนึ่งของศาสนาอิสลามคือแนวทางการดำรงชีวิตที่ผู้คนในสังคมให้การยอมรับว่าเป็นเรื่องถูกต้อง แนวทางการปฏิบัติในชีวิตประจำวันจึงล้วนแต่มีนัยสำคัญทางศาสนาทั้งสิ้น การฝ่าฝืนหรือละเว้นจึงมักกลายเป็นความผิดบาป ด้วยความรู้สึกที่ว่า ศาสนาถือเป็นข้อกำหนดเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ไม่สามารถจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ยกเว้นเสียแต่ว่าข้อนั้นศาสนาได้เปิดช่องทางไว้ นอกจากนี้แล้วก็ต้องคงไว้ตามเดิม ชาวมุสลิมเชื่อถือและกระทำอย่างนี้เพราะเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะพระเจ้าทรงเป็นผู้ประทานให้ ซึ่งเท่ากับว่าการเปลี่ยนแปลงสิ่งอันเป็นวัตรปฏิบัติของชาวมุสลิมคือการเปลี่ยนเนื้อหาในหลักคำสอนของศาสนา หากเกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นก็มักจะเกิดความรู้สึกต่อต้านจากสังคมตามมา ศาสนาจึงอาจเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยกในหมู่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ และอิทธิพลของศาสนาอิสลามเองก็ทำให้ชาวมุสลิมในประเทศไทยเกิดความรู้สึกอยู่เสมอว่าตนเองไม่ใช่คนไทยแต่เป็นมลายูเช่นเดียวกับชาวมลายูในมาเลเซีย

กลุ่มแบ่งแยกดินแดนพยายามใช้เหตุผลด้านความอยู่ดีธรรมทางการเมือง, อำนาจรัฐ ส่วนกลางกดขี่ข่มเหงกลุ่มชนชาติส่วนน้อย ความแตกต่างกันในทางภาษา ศาสนา หรือวิถีการ

ดำเนินชีวิต และประเด็นทางเชื้อชาติขึ้นมากล่าวอ้างเพื่อการแบ่งแยกดินแดน แต่เมื่อมาถึงในยุคปัจจุบันที่รัฐบาลไทยไม่ได้มีนโยบายให้คนกลุ่มน้อยต่างๆ ในประเทศละทิ้งภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น กลุ่มแบ่งแยกดินแดนเหล่านี้จึงเปลี่ยนข้ออ้างในการก่อความไม่สงบของตนมาเป็นประเด็นของการไม่ต้องการอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่นๆ ที่ไม่ได้มาจากศาสนาเดียวกัน (คนข่าว 2499, 2554: 60-61)

ประเด็นเกี่ยวกับความขัดแย้งทางศาสนาอาจถือเป็นเครื่องมือสำคัญให้กับขบวนการแบ่งแยกดินแดนได้เป็นอย่างดี ดังกรณีขบวนการเคลื่อนไหวของชนกลุ่มน้อยชาวมุสลิมในพื้นที่ ที่ได้้นำประเด็นความขัดแย้งทางศาสนาเป็นเครื่องมือ ใช้ศาสนาอิสลามเป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวต่อสู้ รวมทั้งนำเอาหลักการอิสลามมาผสานเข้ากับแนวคิดแบบชาตินิยม ส่งผลให้สามารถทำความเข้าใจและได้รับการยอมรับจากมวลชนของตนเองได้ อันเนื่องจากว่าศาสนาอิสลามจะไม่มี การแบ่งแยกเอาเรื่องศาสนาออกไปจากเรื่องทางการเมือง ศาสนาอิสลามจะเข้าไปมีบทบาทสำคัญอยู่ในทุกๆ กิจกรรมของสังคม ซึ่งก็จะหมายรวมเอาประเด็นของการต่อสู้เพื่อแบ่งแยกดินแดนเอาไว้ในเป้าหมายด้วยเช่นเดียวกัน (คนข่าว 2499, 2554: 61)

2.2.4 ด้านวัฒนธรรม

โดยปกติแล้วประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ ทั่วทั้งประเทศไทย มักจะมีขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนภาษาพูดแตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้าง สุดแท้แต่ว่าท้องถิ่นนั้นอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทยมากน้อยเพียงใด ท้องถิ่นบางแห่งอยู่ใกล้ชิดกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว เขมร พม่า ประชาชนในท้องถิ่นนั้นก็ได้รับอิทธิพลทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูดจากประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ แต่โดยที่ประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับประเทศไทยดังนั้นขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาจึงคล้ายคลึงกับประเทศไทย แม้แต่ภาษาพูดของบางประเทศเช่น ลาว ก็สามารถที่จะพูดคุยกันรู้เรื่องเป็นอย่างดี เมื่อเป็นดังนี้แล้วปัญหาอันเกิดจากการได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าวจึงไม่น่าวิตกแต่อย่างใด (จศักดิ์ บุษย์พัฒน์, 2526: 163)

ตรงกันข้ามกับราษฎรชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทยก็เป็นผลให้ขนบธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูดแตกต่างกันไปเป็นอันมากอยู่แล้ว แต่สภาพแวดล้อมบางอย่างกลับสร้างความแตกต่างมากขึ้นเป็นทวีคูณ นั่นก็คือประชาชนในท้องที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากมาเลเซียทั้งในด้าน

ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ศาสนา มาเป็นเวลานาน จนฝังรากลึกลงไปในจิตใจของชาวไทยมุสลิม ยากที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไข สภาพการณ์เช่นนี้จึงยิ่งทำให้ประชาชนชาวไทยมุสลิมมีความแตกต่างไปจากคนไทยโดยทั่วไปอย่างมากมาย (จจัดภัย บุษพัฒน์, 2526: 163)

ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้อาจจะเป็นด้วยอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางของวัฒนธรรมไทย คือเมืองหลวงหรืออยู่ห่างไกลเพื่อนบ้านชาวไทยด้วยกันมาก แต่ไปอยู่ใกล้กับประเทศที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกับไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนาอิสลามมีอิทธิพลต่อวิถีทางการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิมอย่างมาก แทบจะกล่าวได้ว่าศาสนาอิสลามกำหนดคิรีปฏิบัติของชาวมุสลิมไว้ตั้งแต่เกิดจนตายทีเดียว ขนบธรรมเนียมนี้เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของสังคม และมีอิทธิพลเหนือการกระทำใดๆ ของบุคคลในสังคมนั้น เป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกลุ่มให้มีความผูกพันกันอย่างมั่นคง (จจัดภัย บุษพัฒน์, 2526: 166-167)

วัฒนธรรมคือรูปแบบและวิถีในการดำเนินชีวิต ซึ่งครอบคลุมไปถึงระบบคิด ความเชื่อ และความรู้ วัฒนธรรมของคนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามก็เช่นกัน เนื่องจากวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นก็มักจะมาจากบทบัญญัติของศาสนา วัฒนธรรมของคนมลายูมุสลิมก็เช่นกันที่มีที่มาจากบทบัญญัติของศาสนาจนกลายมาเป็นวัตรปฏิบัติอันเป็นรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต (ณรงค์ฤทธิ์ ศักดาณรงค์, 2535: 13) และสิ่งหนึ่งที่ทำให้วัฒนธรรมของคนมลายูมุสลิมแตกต่างออกไปคือ การสำนึกตัวเองว่าพวกเขาคือคนมลายู ด้วยคำที่เรียกตัวเองว่า ออแมฮนยาฮู (คนมลายู) หรือ กิตออออแมฮนยาฮู ซึ่งแปลว่า พวกเราคือคนมลายู โดยที่คำว่า พวกเรานี้มีความหมายที่หนักแน่นลึกซึ้งกว่าคำว่า เรา ในภาษาไทย ทั้งยังเรียกคนไทยพุทธว่า ออแมฮซียะ โดยเหล่าคนมลายูมุสลิมจะไม่เรียกตัวเองว่า ออแมฮซียะ เลย แม้ต้องไปอยู่ต่างประเทศพวกเขาก็รู้สึกว่าเป็นคนไทยเพียงเพราะกฎหมายกำหนดเท่านั้น แต่ไม่ใช่ ออแมฮซียะ ซึ่งหมายถึงคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เพราะถ้ารับก็จะเท่ากับว่าพวกเขาละทิ้งศาสนา (ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2550: 57-59)

เมื่อปี พ.ศ.2482 มีการประกาศใช้ระเบียบวัฒนธรรมไทยแบบเผด็จการโดย จอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยให้ชาวไทยแต่งกายและมีประเพณีนิยมแบบไทย หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อบังคับดังกล่าวจะต้องถูกปรับโทษอย่างเข้มงวด ข้อบังคับให้ใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร ทำให้การใช้ภาษามลายูท้องถิ่นและวัตรปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามกลายเป็นเรื่องผิดกฎหมาย ยิ่งต่อมา

ในปี พ.ศ.2486 รัฐบาลสั่งยกเลิกการใช้กฎหมายอิสลามในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นเรื่องที่ทำให้ชาวมุสลิมรู้สึกไม่พอใจต่อการไม่เอาใจใส่ ไม่เข้าใจหลักศาสนาของเจ้าหน้าที่รัฐ ยิ่งกว่านั้นหลายกลุ่มมองว่านโยบายบูรณาการแห่งชาตินั้นมีเป้าหมายเพื่อหลอมรวมชาวมุสลิมเข้ากับศูนย์อำนาจที่กรุงเทพฯ เป็นเสมือนการทำลายต่อวิถีศรัทธาและอัตลักษณ์ของคนมุสลิม (คนข่าว 2499, 2550: 56-57) เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนมีผลผลักดันให้ชาวมุสลิมในภาคใต้หันไปเข้าข้างกลุ่มแบ่งแยกดินแดน เพราะนโยบายเหล่านี้ทำให้พวกเขามองว่าการอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลไทยนั้นถูกข่มขู่ทั้งยังบีบคั้นจิตใจเป็นอย่างมาก จนเกิดเป็นการประท้วงและเหตุจลาจลหลายครั้ง

อีกสาเหตุหนึ่งของปัญหาด้านวัฒนธรรมนั้นก็ต้องยอมรับว่ามาจากการที่รัฐบาลในสมัยก่อนมีนโยบายนิยมความเป็นไทย ด้วยการสร้างค่านิยมที่มากเกินไป จนทำให้ชาวมลายูมุสลิมเกิดการต่อต้านนโยบายต่างๆ ที่มาจากส่วนกลาง ด้วยกลัวว่าจะเป็นการกลืนกินทางวัฒนธรรมอีกครั้ง

2.3 บริบทด้านเศรษฐกิจ

ตั้งแต่อดีตเรื่อยมาในด้านเศรษฐกิจของภาคใต้การประกอบอาชีพมักเกี่ยวกับการประมงหรือไม่ก็การเกษตร อย่างอาชีพทำนา โดยปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนมากกว่าการค้า จึงไม่พอต่อจำนวนความต้องการ ต้องอาศัยข้าวจากภาคอื่นบริโภค ทำให้ราคาค่อนข้างสูง ทั้งยังมีปัญหาล้นตลาดส่งออกตามบริเวณชายแดนระหว่างไทยกับมาเลเซียด้วย ทำให้การขาดแคลนข้าวเป็นปัญหาเรื้อรัง ส่วนยางพารา ยางที่ปลูกเป็นพันธุ์เก่า สวนขนาดเล็กเจ้าของไม่เอาใจใส่เท่าที่ควร ด้านการแข่งขันก็ขาดความแน่นอนด้านราคา นอกจากนี้ยังมีเรื่องปัญหาคนว่างงานมากเกินไป เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพกรีดยาง ปัญหาว่างงานจากการที่เยาวชนจบการศึกษาจากปอเนาะแล้วไม่ได้เรียนต่อ ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์, 2523: 63-64)

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้นับว่ายังด้อยกว่าจังหวัดอื่น แม้เมื่อเทียบกับจังหวัดในภาคใต้ด้วยกันเอง โดยมีสาเหตุมาจากอัตราการว่างงานของคนที่ในพื้นที่ซึ่งส่วนใหญ่มีความรู้ต่ำ และขาดทักษะทางด้านภาษาไทย ขาดประสบการณ์การทำงาน รวมถึงราคาผลผลิตทางการเกษตรที่ตกต่ำ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ต้องประสบกับปัญหาความขาดแคลนในด้านต่างๆ ทั้งการขาดแคลนที่ดินทำกิน ขาดทุนทรัพย์ในการประกอบอาชีพ รวมไปถึงประสบการณ์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่จำเป็น ทำให้เกิดการถูกชักนำไปในทางไม่ดีได้ง่าย ทั้งยังทำให้เกิดความรู้สึกที่ว้าวุ่นขาดความยุติธรรม ไม่ดูแลเอาใจใส่ ไม่มีความจริงจังใจในการพัฒนาผู้คนในพื้นที่

เหล่านี้ จนอาจนำไปสู่การหารายได้จากอาชีพผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดคดีอาชญากรรม หรือถูกกลุ่มก่อความไม่สงบใช้เป็นแนวทางในการต่อสู้ได้ (สุรชาติ บำรุงสุข, 2550: 65)

ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้เกือบร้อยละ 90 ประกอบอาชีพการประมงและการเกษตร โดยมีการทำสวนยางเป็นหลัก รองลงมาได้แก่การทำนา และการทำสวนผลไม้ ทั้งนี้โดยอาศัยฝนซึ่งตกชุกเกือบตลอดทั้งปี ชาวมลายูมุสลิมส่วนใหญ่มีที่ดินถือครองเป็นแปลงเล็กแปลงน้อย ขาดการออมทรัพย์ในเชิงเศรษฐกิจ ทางการเงินมาได้ก็พอใช้จ่ายในวันหนึ่งๆ ฐานะความเป็นอยู่ขึ้นกับรายอย่างเป็นสำคัญ อย่างไรก็ดี ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2493 มาตรฐานค่าครองชีพของประชาชนในพื้นที่ดังกล่าวยังได้รับการเปรียบเทียบกับเหมาะสมกับสภาพชนบทส่วนใหญ่ในประเทศไทยและใกล้เคียงกับประเทศมาเลเซีย แต่ประมาณปี พ.ศ.2493 มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นทางมาเลเซีย กล่าวคือ ในขณะที่รัฐบาลมาเลเซียจัดสวัสดิการให้แก่ชาวบ้านเพิ่มขึ้น พร้อมกับเพิ่มรายได้ให้แก่หัวหน้าครอบครัว ประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยยังคงมีสภาพเศรษฐกิจที่พอกินพอใช้ ค่าครองชีพยังคงมีสัดส่วนพอๆ กับรายรับอยู่ตามเดิม แต่ราวกลางช่วงปี พ.ศ.2503 เศรษฐกิจของภาคใต้ก็ตกต่ำลง รายได้ลดลงอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะประชาชนประสบปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน ราคาขายธรรมชาติตกต่ำลง และเรื่องการจัดการทำประมง ในขณะเดียวกันราคาข้าวซึ่งเป็นอาหารหลักเพิ่มขึ้น ในบางอำเภอถึงกับมีราคาสูงเกินราคาควบคุม รายได้ไม่พอกับรายจ่ายในการซื้อข้าวบริโภคซึ่งมีราคาสูงขึ้นเรื่อยๆ (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 67-69)

ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นยิ่งเพิ่มขึ้นเมื่อการขยายตัวของเศรษฐกิจไม่ได้ส่วนสัมพันธ์กับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ทำให้โอกาสการทำงานน้อยลง เกิดปัญหาการว่างงานเป็นจำนวนมากซึ่งกลายเป็นปัญหาทางสังคมต่อไป นอกจากนี้ชาวไทยมุสลิมก็มีความรู้สึกว่ารัฐไม่ได้ส่งเสริมปัจจัยที่เอื้อต่อเศรษฐกิจ เช่นการสร้างเขื่อนชลประทานต่างๆ การสร้างทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบทให้สามารถใช้ติดต่อกันได้โดยสะดวกในทุกฤดูกาลเพื่อการคมนาคมขนส่ง ปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวจึงเป็นสาเหตุเสริมเร่งความไม่พอใจของชาวไทยมุสลิมต่อรัฐบาลไทย (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 69)

มีการอ้างว่าความยากจนและปัญหาเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหนึ่งเบื้องหลังการก่อการร้ายด้วย เนื่องจากประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคใต้ด้วยกัน แม้เศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้จะพัฒนาขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วงทศวรรษหลังๆ ระหว่างปี พ.ศ.2526-2546 รายได้ต่อหัวของจังหวัดปัตตานีเพิ่มขึ้นจาก 9,340 บาท เป็น 57,621 บาท ขณะที่รายได้ต่อหัวของจังหวัดยะลาเพิ่มขึ้นจาก 14,987 บาท เป็น 52,737 บาท และจังหวัด

นราธิวาสก็เพิ่มขึ้นจาก 10,340 บาท เป็น 38,553 บาท แต่ก็ยังมีปัญหาในเรื่องของการขาดประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรเพื่อพัฒนาท้องถิ่น ทำให้สาเหตุเหล่านี้กลายเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการสร้างความไม่สงบในพื้นที่ทั้งภาคเอกชนก็มักขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมในการลงทุน เพราะพื้นที่ที่อยู่ภายใต้หน่วยงานความมั่นคงของรัฐ คณะกรรมการสมานฉันท์แห่งชาติรายงานว่า โครงสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจของภาคใต้มีปัญหา เพราะมีประชากรยากจนสูง และมีการแย่งชิงทรัพยากร กระนั้น นักวิเคราะห์ทางสังคมกลับมองว่า ความยากจนเองมิใช่ปัญหาทั้งหมด แต่เป็นการไม่ได้รับความยุติธรรมมากกว่า และในการแก้ปัญหาความรุนแรง รัฐควรแก้ปัญหาจากแรงจูงใจทางการเมืองด้วย (ปิยนาค บุณนาค, 2546: 69)

2.4 ด้านการเมือง

อาจพิจารณาได้ว่าปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่การก่อตัวของปัญหาคือพลังอำนาจแห่งประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม การศึกษา ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และสภาพทางเศรษฐกิจของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยส่วนหนึ่งมาจากปัญหาเรื่องชาตินิยมเผ่าพันธุ์ (ethnic nationalism) เพราะกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งหลายมักมีลักษณะอนุรักษ์นิยมทางวัฒนธรรม พยายามป้องกันรักษาวัฒนธรรมของตนให้สืบเนื่องตลอดเวลาอย่างไม่ขาดสาย (พิเศษ ปรางทอง, 2547: 95)

ด้วยความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความไม่รู้หนังสือของคนส่วนใหญ่ รวมไปถึงความยากจน เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองการปกครอง ทั้งความพยายามจะตั้งตนเป็นอิสระก็ทำให้เกิดการจัดตั้งขบวนการในรูปแบบขก. (ขบวนการโจรก่อการร้าย) กลุ่มต่างๆ เพื่อก่อความไม่สงบในพื้นที่ โดยหวังที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจการปกครอง ทั้งพยายามหิบบกและบิดเบือนความจริงในเรื่องความแตกต่างระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวมุสลิม เพื่อให้ชาวมุสลิมเกลียดชังเจ้าหน้าที่รัฐ และยังมีการโฆษณาชวนเชื่อ รวมถึงการปฏิบัติการทางการเมือง ทางทหาร โดยมีบางประเทศและบางขบวนการหนุนหลัง (กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์, 2523: 66)

ปัญหาทางการเมืองที่สำคัญอีกอย่าง คือ เรื่องการเคลื่อนไหวของกลุ่มต่างๆ เพื่อแบ่งแยกดินแดน เรื่องนี้เมื่อพิจารณาตามประวัติศาสตร์จะเห็นว่าเป็นเรื่องที่เกิดมาทุกยุคทุกสมัยต่อเนื่องกัน นับแต่อดีตมา เหตุเนื่องมาจากเจ้าเมือง ผู้ครองเมืองถือโอกาสช่วงที่สยามอ่อนกำลังหรือผลัดเปลี่ยนแผ่นดิน ตั้งตัวแข็งเมืองเพื่อต้องการเป็นอิสระจากการปกครอง แต่หลังจากการปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งถือว่าประเทศไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวจะแบ่งแยกมิได้ แนวความคิดเรื่องการแบ่งแยกดินแดนก็ยังคงมีอยู่ แต่มักอยู่ในเฉพาะคนกลุ่มน้อยและนักการเมืองในท้องถิ่นบางคน

เท่านั้น โดยการที่คนเหล่านั้นพยายามขยุยงราษฎรที่ด้อยการศึกษา อังศาสนาและเชื้อชาติ รวมทั้งอาศัยช่วงที่การเมืองมีความผันผวน พยายามกระทำการเรื่อยมา เมื่อรัฐบาลมีการป้องกันและปราบปรามด้วยการใช้กำลัง คนเหล่านั้นก็จะอ้างว่าเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนในทางศาสนา ซึ่งผิดหลักการของศาสนาอิสลาม เนื่องจากศาสนาอิสลามบัญญัติไว้ในพระมหาคัมภีร์อัลกุรอานว่า “ผู้เจ้าทั้งหลายอย่าก่อความเสียหายขึ้นในแผ่นดิน การรักษาย่านเกิดเมืองนอนนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศรัทธาในพระองค์อัลเลาะห์” และบัญญัติว่า “...จงรักดีและเชื่อฟังต่อผู้ปกครองของผู้เจ้า” (เกษม รั้งสิโยกฤษณ์, 2519: 44-45)

ชาวมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่ไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองเป็นพลเมืองไทย แต่เป็นชาวมลายูและยังมีปฏิกิริยาต่อต้านรัฐบาลกลางซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติด้วย ปัญหาดังกล่าวนำไปสู่การที่บุคคลบางกลุ่มได้ใช้ประโยชน์จากเรื่องนี้เข้าแทรกแซงเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตน โดยเฉพาะกลุ่มผู้สืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองเมืองเก่า ซึ่งได้ดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 หลังจากที่กลุ่มนี้ต้องถูกบั่นทอนอำนาจและผลประโยชน์ลงอย่างมากหลังการปฏิรูปการปกครอง และต้องสูญเสียอำนาจและผลประโยชน์อย่างสิ้นเชิง ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 แล้ว (ปิยนาด บุนนาค, 2546: 72) นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาตินิยมเผ่าพันธุ์ซึ่งต้องการแยกดินแดนไปรวมกับประเทศมาเลเซียด้วย กลุ่มเหล่านี้พยายามดำเนินการทั้งจากภายนอกประเทศและภายในประเทศเพื่อแบ่งแยกดินแดน เช่นการเรียกร้องให้รัฐบาลไทยให้อำนาจการปกครองตนเองแก่พวกตน การโฆษณาว่าร้าย การปกครองของไทย การปลุกปั่นยุยงให้ประชาชนในพื้นที่ก่อความไม่สงบ การเคลื่อนไหวเพื่อขอความร่วมมือจากต่างประเทศที่นับถือศาสนาอิสลามเช่นเดียวกัน รวมทั้งการขอความช่วยเหลือจากอังกฤษและองค์การสหประชาชาติ (นันทวรรณ ภู่ว่าง, 2521: 10-44)

การโฆษณาปลุกปั่นยุยงชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าวส่วนใหญ่มักผ่านผู้นำทางศาสนา ทั้งนี้โดยการยกเชื้อชาติ ภาษา และศาสนา มาอ้างว่าชาวมลายูมุสลิมมิใช่คนไทยแต่เป็นคนมลายู ดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นของมลายู คนมลายูต้องปกครองกันเอง และกล่าวหาว่าการปกครองของไทยกดขี่ข่มเหง รีดนาทาเร้น เพื่อทำลายชนชาติมลายู ทำลายศาสนาอิสลาม การโฆษณาปลุกปั่นดังกล่าวเป็นไปอย่างได้ผล เพราะชาวไทยมุสลิมขาดการศึกษา มีความยึดมั่นในศาสนา วัฒนธรรม พร้อมทั้งจะเชื่อและปฏิบัติตามผู้นำทางศาสนาและผู้นำท้องถิ่นอยู่แล้ว และปรากฏว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากนักการเมืองบางคน พรรคการเมืองสำคัญและประชาชนบางส่วนในมาเลเซีย โดยเฉพาะของรัฐกลันตัน รวมทั้งสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์ ทั้งในมาเลเซียและสิงคโปร์ ชาวไทยมุสลิมมีความโน้มเอียงฝักใฝ่กับมาเลเซีย

อยู่แล้ว จึงยิ่งเห็นห่างจากฝ่ายไทยยิ่งขึ้นอันนับเป็นอันตรายต่อเอกภาพของประเทศอย่างยิ่ง (ปิยนาค บุนนาค, 2546: 75-76)

หากพิจารณาถึงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2480 และ 2481 ที่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มี ศ.ศ.มุสลิมได้รับเลือกตั้งทั้งหมด ปรากฏว่าความขัดแย้งต่างๆ ใน บางประเด็นยังคงมีอยู่ เช่น การจัดการศึกษาภาคบังคับ การใช้ภาษาและระเบียบปฏิบัติต่างๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2482-2485 ความไม่พอใจของชาวมลายูมุสลิมขยายตัวออกไปมากขึ้น เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้นประกาศใช้นโยบาย “รัฐนิยม” รวม 12 ฉบับ ปรากฏว่านโยบายหลายข้อขัดต่อประเพณีปฏิบัติของชาวมลายูมุสลิม ในปี พ.ศ. 2490 ชาวมลายู มุสลิมภายใต้การนำของหะยี สุหลง อับดุลกอเดร์ เรียกร้องให้รัฐบาลทบทวนการปกครองสี่จังหวัด ภาคใต้เป็นกรณีพิเศษ การเคลื่อนไหวเรียกร้องนี้ได้รับการสนับสนุนจากตนกู มะหะหมัด มูไฮยิดดิน ซึ่งขณะนั้นได้อาศัยอยู่ในรัฐกลันตันของสหพันธรัฐมลายู ซึ่งเป็นรัฐที่มีประวัติศาสตร์ ร่วมกันมาอย่างใกล้ชิดกับปัตตานี แต่ในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. 2491 หะยี สุหลง ถูกรัฐบาลไทยจับกุม ความตึงเครียดระหว่างชาวมลายูมุสลิมกับรัฐบาลไทยจึงปะทุขึ้น มีการปราบปรามและปะทะกัน ด้วยกำลังอาวุธมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บหลายคน รัฐบาลไทยเรียกเหตุการณ์ครั้งนั้นว่า “กบฏ ดุซงญอ” ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้ชาวมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นับพันคนอพยพลี้ภัย และบางส่วนก็ไปอาศัยอย่างถาวรในรัฐต่างๆ ตอนบนของสหพันธรัฐมลายู นอกจากนั้นผลกระทบที่สืบเนื่องต่อมา คือความรู้สึกต่อต้าน และความหวาดระแวงต่อกันระหว่าง เจ้าหน้าที่ของรัฐกับผู้นำชาวมุสลิม บางครั้งก็มีการปฏิบัติการที่รุนแรงจากทั้งสองฝ่าย

การเคลื่อนไหวก่อการร้ายในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีมาอย่างต่อเนื่อง มีการพลัดเปลี่ยน ผู้นำเป็นระยะๆ ตามสถานการณ์ภายในและภายนอกประเทศ รวมทั้งสถานการณ์ที่มีอยู่ในมาเลเซีย และอินโดนีเซีย ตลอดจนบทบาทของอุดมการณ์ที่มาจากประเทศในตะวันออกกลาง และการฟื้นฟู ความสำนึกในอิสลาม (อิมรอน มะลูลิม, 2548: 168-174) รัฐบาลไทยเคยใช้นโยบายปฏิบัติการทาง ทหารเข้าไปปราบปรามอย่างรุนแรง ขณะเดียวกันก็ใช้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจ

นโยบาย “บีบบังคับเพื่อผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติ” ซึ่งกำหนดโดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล สงคราม ในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นประสบความสำเร็จอย่างสิ้นเชิง อีกทั้ง ยังนำไปสู่การจัดตั้งขบวนการทั้งภายในและภายนอกประเทศ ตลอดจนการร้องเรียนต่อรัฐบาลและ องค์กรต่างประเทศเช่น สหประชาชาติให้เข้ามาแทรกแซงเพื่อปกป้องสิทธิและเสรีภาพ ทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ด้วยความตระหนักในความรุนแรงของการต่อต้านนี้

รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงหันมาใช้นโยบายใหม่เพื่อยับยั้งกระแสความแตกร้าง และพลังแบ่งแยกดินแดนที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดนภาคใต้

นโยบายผสมผสานใหม่ของจอมพลสฤษดิ์ มาในรูปแบบของแผนพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ หลักการและเหตุผลเบื้องหลังนโยบายใหม่นี้ก็คือ ถ้าแนวทางแบบประเพณีนิยมที่ใช้ สถาบันต่างๆ ของรัฐรวมทั้งศาสนาและระบบราชการเข้าไปผสมผสานผู้นำและประชากรให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่ได้ผล การใช้นโยบายส่งเสริมและปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของประชากรกลุ่มน้อยโดยตรงก็น่าจะลดความขัดแย้งทางสังคม ช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชน ตลอดจนความรุนแรงทางการเมืองลงได้

ในขณะที่ “อุดมการณ์แห่งการพัฒนา” ถูกกำหนดให้นำไปใช้ในทุกภาคของประเทศเพื่อผลทางความมั่นคงแห่งรัฐ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยนั้น ยังต้องคำนึงต่อไปว่า ประชาชนชาวมลายู ต้องถูกทำให้รู้สึกในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย แทนที่จะยังคงไว้ซึ่งความรู้สึกเป็นเอกลักษณ์พิเศษ (unique identity) ออกไป ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติต่อไป ความพยายามในการพัฒนาส่วนอื่นๆ ของประเทศไม่ได้รับการต่อต้านอย่างเปิดเผยรุนแรง เพราะระดับของการผสมผสานในทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองสูงพออยู่แล้ว “การพัฒนา” เป็นแต่เพียงเครื่องมือหรือนโยบายที่จะเสริมสร้างให้มั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น แต่ในหมู่ชาวมลายูนั้น การกลับตรงกันข้าม นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และยุทธวิธีในทางปฏิบัติดำเนินไปเพื่อผ่อนคลายพลังของคุณค่าทางสังคม และสถาบันประเพณีต่างๆ ที่เคยเป็นเกราะป้องกันความพยายามของรัฐที่จะเจาะเข้าไปควบคุมสังคมของพวกเขา โครงการต่างๆ เกิดขึ้นเพื่อลดช่องว่างทางสังคม (social distance) ระหว่างชาวไทยพุทธซึ่งเป็นข้าราชการเสียส่วนมาก กับชาวพื้นเมืองมลายูดังนั้นเมื่อนโยบายของฝ่ายรัฐเร่งรัดมากขึ้นเท่าใด ความรู้สึกไม่มั่นคงเกี่ยวกับสถานะภาพตนเอง (identity) และคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมที่ถูกแปรเปลี่ยนไปก็เกิดขึ้นในหมู่ชาวมุสลิม ผลลัพธ์ของการดำเนินนโยบายพัฒนาเพื่อสร้างความมั่นคงให้รัฐ กลับสร้างความรู้สึกไม่มั่นคงให้กับประชาชนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย

ความสนใจของรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันที่ 16 กันยายน 2500 จนถึงเดือนธันวาคม 2506 อยู่ที่การสร้างความปลอดภัย และการยอมรับให้แก่ระบบราชการของรัฐ ทั้งนี้เพราะภัยของความแตกแยกในบรรดาชนกลุ่มน้อยหลายเผ่าพันธุ์ มีอยู่อย่างเห็นได้ชัดในทุกภูมิภาค ภัยคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวไทย ชาวจีน และประชากรกลุ่มน้อยชาวภูเขาทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตลอดจนชาวมลายูมุสลิม ก็มี

แนวโน้มที่จะรุนแรงขึ้นอย่างมาก รัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ มองเห็นสถาบันสองสถาบันคือสถาบันพระมหากษัตริย์ และพุทธศาสนา ซึ่งมีระบบราชการเป็นเครื่องสนับสนุนว่าพอที่จะเป็นปัจจัยสร้างความเข้มแข็งของรัฐบาลได้

โครงการพัฒนาเพื่อความผสมผสานภายใต้จอมพลสฤษดิ์ ดำเนินไปอย่างรีบเร่ง จนก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นการบีบบังคับและคุกคามทางวัฒนธรรมอีกครั้งหนึ่ง ถึงแม้จะไม่รุนแรงและแข็งกร้าวเหมือนสมัย “ลัทธิรัฐนิยม” ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพลสฤษดิ์ ไม่พอใจแก่การผสมผสานผู้นำหรือลดความรู้สึกต่อต้านในหมู่ผู้นำต่ออำนาจรัฐ แต่เขาเลิกลงไปถึงชีวิตความเป็นอยู่และสถาบันต่างๆ ทางสังคมเลยทีเดียว โดยถือหลักตามธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐในสังคมไทยที่ว่า อำนาจสูงสุดเหนือชีวิตทางวัฒนธรรมและกิจการฝ่ายศาสนาของสังคม เป็นอำนาจของรัฐ รัฐประสบความสำเร็จในการเข้าควบคุมอำนาจทางศาสนา และสร้างความยอมรับสนับสนุนให้เกิดขึ้น การนำเอาสถาบันพระสงฆ์เข้ามาร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศเป็นสิ่งปกติธรรมดาในสังคมไทย ดังนั้นผู้นำฝ่ายศาสนาอิสลามจึง สมควร ที่จะยอมเป็นเครื่องมือของรัฐในการ “พัฒนา” สังคมมุสลิมด้วย ทั้งนี้ภายใต้การชี้นำของรัฐบาล

ในสมัยรัฐบาลของพันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร ได้มีการสั่งยุบศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) และกองบัญชาการผสมพลเรือน ตำรวจ ทหารที่ 43 (พตท. 43) โดยมองว่าปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ใช่เรื่องใหญ่ที่มีความสำคัญเท่าใดนัก เหตุการณ์ในพื้นที่ก็เป็นเพียง “การกระทำของโจรกระจอก” ทั้งยังทำให้เกิดการก่อความไม่สงบรายวันตั้งแต่ต้นเดือนมกราคม พ.ศ. 2547 ไม่ว่าจะเป็นการเผาโรงเรียนในจังหวัดนราธิวาสพร้อมกันถึง 20 แห่ง ใน 11 อำเภอ การบุกเข้าไปในกองพันพัฒนาที่ 4 อำเภอเจาะไอร้องเพื่อปล้นอาวุธปืน โดยได้ไปถึง 360 กระบอก รวมไปถึงการหายตัวไปของนายสมชาย นิละไพจิตร ประธานชมรมนักกฎหมายมุสลิม ซึ่งเป็นนายความให้แก่ผู้ต้องหาคดีก่อความไม่สงบภาคใต้ ความไม่สงบทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นในวันที่ 28 เมษายน พ.ศ. 2547 เมื่อมี “กองกำลังโปกฝ้าแดง” หลายร้อยคนบุกเข้าจู่โจมทหารและตำรวจในเขตจังหวัดยะลา จังหวัดปัตตานี และจังหวัดสงขลา รวม 12 จุด และเกิดการปะทะกันตั้งแต่เข้ามิดจนถึงค่ำในวันเดียวกันก่อนที่จะกลายเป็น “เหตุการณ์ล้อมปราบที่มัสยิดกรือเซะ” ที่ทำให้มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 100 คน จากการถูกฝ่ายทหารใช้กำลังเข้าดำเนินการกับกองกำลังโปกฝ้าแดงที่เข้าไปหลบซ่อนตัวในมัสยิดกรือเซะเพื่อหลบหนีการถูกจับกุม (จักร์พันธุ์ชูเพชร, 2555: 416-421)

กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่กำลังเกิดขึ้นอยู่นั้นไม่ใช่สิ่งใหม่แต่อย่างใด โดยที่ผ่านมารัฐบาลไทยแต่ละสมัยต่างต้องพบกับความล้มเหลวในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งสิ้น แม้ว่าปัจจุบันนี้ขบวนการแบ่งแยกดินแดนจะไม่ได้มีความแข็งแกร่งพอที่จะทำลายเอกราชและอธิปไตยของชาติได้ก็ตาม แต่ความรุนแรงและผลกระทบที่ยังดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องก็ก่อให้เกิดความสั่นคลอนต่อความมั่นคงของอำนาจรัฐในพื้นที่ที่ได้ตลอดมา ยิ่งไปกว่านั้นจากการลอบเผาโรงเรียนรัฐก็เริ่มลุกลามไปหาวัดวาอารามด้วย เช่นเดียวกับการลอบสังหารซึ่งแต่เดิมมักเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ขยายเป้าหมายความรุนแรงไปทำร้าย สังหารพระภิกษุและชาวไทยพุทธในพื้นที่เพิ่มขึ้นด้วย ถือเป็นการทำร้ายประชาชนบริสุทธิ์ที่ไม่มีอาวุธ และไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐด้วย ทั้งนี้กลุ่มขบวนการเหล่านี้สร้างภาพชอบธรรมต่อการกระทำความรุนแรงของพวกตนด้วยการอ้างว่าเพราะเจ้าหน้าที่จับกุมตัวผู้ต้องสงสัยแบบเหวี่ยงแห หรือการใช้ความรุนแรงต่อผู้ชุมนุม การหายสาบสูญอย่างไร้ร่องรอยของชาวมุสลิมในพื้นที่ ทั้งยังเพื่อบอกให้รู้ถึงการต่อต้านการใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่ และการส่งกำลังทหารเข้าไปในพื้นที่เป็นจำนวนมาก จนกระทบต่อวิถีชีวิตปกติของชาวบ้าน(ยุคอนารยะ, 2553: 69-70)

ที่ผ่านมา การเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนในพื้นที่ที่มีความเข้มแข็งอย่างยิ่ง มีการก่อเหตุความรุนแรงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น เหตุการณ์ลอบเผาโรงเรียนของรัฐ การปล้นอาวุธจากคลังแสงของกองทัพบก รวมทั้งเหตุการณ์ลอบสังหารเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทหาร พระภิกษุ และชาวไทยพุทธ รัฐบาลจึงต้องประกาศกฎอัยการศึกในพื้นที่ แม้ช่วงแรกๆ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ท้ายที่สุดก็ต้องออกมาขอรับข้อเท็จจริงและชี้แจงว่าความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่แล้วเป็นการกระทำของสมาชิกในขบวนการแบ่งแยกดินแดนชาวมุสลิมนั่นเอง

ความรุนแรงครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นอีกครั้งในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2547 เมื่อมีประท้วงที่สถานีตำรวจภูธร อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เพื่อเรียกร้องให้ทางเจ้าหน้าที่ชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน หรือ ชรบ. จำนวน 6 คน ที่ถูกตำรวจจับกุมข้อหาแจ้งความเท็จเกี่ยวกับอาวุธปืนลูกซองที่ถูกปล้น การชุมนุมประท้วงของประชาชนได้ขยายตัวไปสู่ความรุนแรงเมื่อทางราชการมีคำสั่งให้ทหารเข้าสลายการชุมนุมจนเกิดการปะทะและมีการจับกุมกลุ่มผู้ชุมนุมได้จำนวนมากกว่า 1000 คน และให้เคลื่อนย้ายผู้ที่ถูกจับกุมได้ไปคุมขังยังค่ายอิงคยุทธบริหาร จังหวัดปัตตานี ซึ่งการเคลื่อนย้ายดังกล่าวทำให้ผู้ต้องหาต้องเสียชีวิตกว่า 70 ราย แม้ว่าในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันรัฐบาลจะพยายามใช้หลักจิตวิทยาเข้าแก้ปัญหาความขัดแย้ง โดยณรงค์ให้ประชาชนทั่วประเทศพับ “นกกระดาษสันติภาพ” กว่า 100 ล้านตัว แล้วนำไปโปรยในเขตที่มีเหตุการณ์ความไม่สงบ แต่ถึง

อย่างไรก็ไม่ได้ทำให้เหตุการณ์ความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนใต้คลี่คลายลงแต่ประการใด เพราะการก่อความไม่สงบก็ยังคงดำเนินต่อไป (จักษ์ พันธุ์ชูเพชร, 2555: 421-422)

กล่าวได้ว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่ดำรงอยู่มิใช่สิ่งใหม่ หรือเป็นประเด็นปลีกย่อยสำหรับศูนย์อำนาจไทยที่กรุงเทพฯ แต่อย่างใด ที่ผ่านมารัฐบาลไทยแต่ละสมัยต่างประสบความสำเร็จล้มเหลวกับการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ทั้งสิ้น โดยเฉพาะในรัฐบาล อภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ได้ทุ่มกำลังพลลงไปถึง 60,000 นาย และใช้งบประมาณลงไปแล้วกว่า 100,000 ล้านบาท เหตุการณ์ต่างๆ ก็ยังไม่คลี่คลายลงแม้แต่น้อย ถึงแม้ว่าขบวนการแบ่งแยกดินแดนไม่มีความแข็งแกร่งพอที่จะบ่อนทำลายเอกภาพและอธิปไตยของรัฐไทยลงได้ก็ตาม แต่การต่อสู้ที่ยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องก็สามารถก่อให้เกิดความสั่นคลอนต่อความมั่นคงของอำนาจรัฐไทยในพื้นที่ตลอดมา (คนข่าว 2499, 2554:73)

จากสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการขยายพื้นที่เป้าหมายปฏิบัติการของขบวนการแบ่งแยกดินแดน จากที่เคยมีการลอบเผาโรงเรียนของรัฐก็มีการรวมเอาวัดวาอารามเข้าไปด้วย เช่นเดียวกับการลอบสังหารที่เคยมีเป้าหมายอยู่ที่บรรดาเจ้าหน้าที่รัฐเพียงฝ่ายเดียว ก็ปรากฏการทำร้ายและสังหารพระภิกษุกับชาวพุทธในพื้นที่เพิ่มขึ้นด้วย หรือแม้แต่ในปัจจุบันชาวมุสลิมก็ถูกทำร้ายและสังหารด้วยเช่นกัน ทั้งหมดเป็นการทำร้ายบุคคลบริสุทธิ์ที่ไม่มีอาวุธและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับภาระกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มก่อการร้ายพยายามสร้างความชอบธรรมต่อการกระทำรุนแรงของตนด้วยการอ้างว่า เจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวข้องกับภาระกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ กลุ่มก่อการร้ายพยายามสร้างความชอบธรรมต่อการกระทำรุนแรงของตนด้วยการอ้างว่า เจ้าหน้าที่รัฐมีการจับกุมตัวผู้ต้องสงสัยแบบเหี้ยมโหด การหายสาบสูญไปอย่างไร้ร่องรอยของชาวมุสลิมในพื้นที่ ซึ่งหลายๆ ครั้งเกิดจากการขัดแย้งกันเองภายในกลุ่มก่อการร้าย รวมถึงการที่เจ้าหน้าที่รัฐเข้าตรวจค้นบ้านเรือนและโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามโดยมิได้มีการแจ้งเตือนล่วงหน้า และการประกาศกฏอัยการศึกในพื้นที่ (คนข่าว 2499, 2554: 73)

ในปัจจุบันรัฐพยายามแก้ปัญหาในหลายๆ ด้าน ทั้งใช้เวลาในการแก้ปัญหามานาน ดูเหมือนว่าจำนวนการก่อเหตุจะค่อยๆ ลดลง แต่ก็ยังเรียกไม่ได้ว่าสามารถแก้ปัญหาได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เพราะฝ่ายก่อความไม่สงบก็ยังคงหาโอกาสสร้างสถานการณ์อยู่เรื่อยๆ ฝ่ายรัฐก็ยังไม่สามารถจับตัวผู้กระทำความผิดได้ทั้งหมด แม้จะมีการพยายามหาโอกาสพูดคุยยุติความรุนแรง แต่ก็ยังไม่เป็นผลเท่าที่ควร หากรัฐยังไม่พยายามทำความเข้าใจในผู้คนและปัญหาให้มากกว่านี้ พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังคงต้องเสี่ยงกับปัญหาความไม่สงบต่อไป